

TOMÁŠ HUBÁČEK / 18. 11. 2024

České filmy před sto lety: Dvojí život

V minulém díle série *České filmy před sto lety*, představující všechny tuzemské snímky, které byly v roce 1924 uvedeny na plátna kin, jsme se blíže podívali na film *Jindra, hraběnka Ostrovínová*. Jeho režisér Václav Kubásek zažíval navzdory všeobecné krizi kinematografie období velkého kariérního vzestupu – v krátkém časovém rozmezí natočil hned tři celovečerní filmy podle populárních románových předloh. V tomto textu se blíže podíváme na jeho další melodrama *Dvojí život* a také na důvody, proč byl tento snímek veřejností přijat již méně vřele než režisérův předchozí snímek.

Stejně jako v případě *Jindry, hraběnky Ostrovínové*, i zde Kubásek přistoupil k adaptaci úspěšné literární předlohy. Byl jí stejnojmenný román *Dvojí život* spisovatele, novináře a tehdejšího poslance agrární strany Josefa Vraného. Vraný vydával dílo pod pseudonymem Vavřinec Řehoř na pokračování v novinách během první světové války, díky velkému zájmu čtenářů jej později publikoval i v knižní podobě.^[1] Jen během dvacátých let se titul dočkal šesti vydání a Vraný komplikovaný a rozsáhlý příběh ještě rozvětvil v dalších dílech. Ještě než se dostaneme k ději samotnému, je důležité zmínit, že *Dvojím životem* začala dlouhodobá spolupráce mezi Kubáskem a Vraným. Režisér adaptoval do filmové podoby ještě další jeho dvě knihy, které se obě dotýkají tématu první světové války. První z nich, *Okovy* (1925), kterou Vraný napsal pod pseudonymem Jan Kobr, vypráví ságu bohatého rodu Vítězů, jeho úpadku, rozdělení a opětovného stmelení prostřednictvím posledního dědice, který se jako legionář po skončení konfliktu vrací do vlasti. Filmové materiály jsou však dnes považovány za ztracené. Druhou adaptací Vraného díla byly *Válečné tajnosti pražské* (1926) o mezinárodní hře špiónů v průběhu válečného konfliktu. V těchto i dalších Kubáskových filmech se v menších rolích dokonce objevil Vraného syn, Josef Vraný mladší, později advokát a krajský politik. .

Při psaní scénáře *Dvojího života* spojil Václav Kubásek síly opět s Josefem Kokeislem jako v případě *Jindry, hraběnky Ostrovínové*. Tento tvůrčí tandem vytvořil v průběhu dvou let pětici melodramatických filmů, mezi nimiž lze nalézt celou řadu podobností. Kokeisl se také chopil pozice kameramana, přičemž ke spolupráci na *Dvojím životě* přizval začínajícího Václava Vícha, pozdějšího významného představitele české kameramanské školy. Štáb natáčející pod hlavičkou produkční společnosti Pronax doplnil architekt Alois Mecera, se kterým Kubásek spolupracoval na začátku jeho dlouholeté a plodné kariéry.

Děj filmu sleduje dívku Žofku, která plna očekávání i obav odjíždí z venkova do Prahy, kde se má stát služebnou. Ve městě potkává elegána Rudolfa (ztvárněného stále populárnějším Janem W. Speergerem), do kterého se bláznivě zamiluje. V práci dá výpověď a k Rudolfovi se přestěhuje. Brzy ale zjišťuje, že Rudolf po nocích navštěvuje podniky pochybné pověsti, hraje karty a ve velkém holduje alkoholu. Když se Žofce narodí dítě, od Rudolfa uteče. Po nějaký čas se živí žebrotou a když je zatčena, uvědomí si, jak hluboko klesla. Chce spáchat sebevraždu utopením, ale nedopatřením do splavu pošle jen svoji malou dcerku. Zhroucené Žofky se ujme paní Robová, která jí ve své závěti odkáže velkou částku peněz. S výčitkami ze zabití dítěte se Žofka vrací na vesnici, kde se provdá za Jana Rokytu a vede účetnictví v jeho dílně. O šestnáct let později jsou manželé Rokytovi nejbohatší rodinou v okolí. Film ale v tento moment začne sledovat příběh Jaroslava, syna statkáře Beneše z téže vesnice, kde Žofka žije. Jaroslav se v Praze setkává s půvabnou neteří služebné svého strýce Jitřenkou. Když Jitřenka otěhotní, obává se osudu svobodné matky a plánuje sebevraždu. Jaroslav, jehož rodiče mu brání svatbě s chudou dívkou, se ale o Jitřenku postará. Žofka, Jaroslavova důvěrnice, se od Jitřenčiných rodičů dozví, že dívku našli v loďce na řece. Poznává v Jitřence svou dceru a nakonec přemluví Jaroslavovy rodiče, aby se svatbou svého syna souhlasili.

V hlavní roli se ve filmu opět objevila Mary Jansová. Žofka je v jejím podání pro melodrama typickou, až archetypální figurou – zpočátku naivní dívka, která vlivem morálního sestupu prožije hluboký otřes, dosáhne vysoké společenské úrovně, nabyde sebevědomí a emancipuje se. Herectví Jansové je zde výrazně více exaltované a performativní než v případě *Jindry*. Po útěku od Rudolfa Žofka na polní cestě omdlí z pouhé vzpomínky, jak ji lehké dívky označily za zkaženou. Když později u Robové trpí výčitkami, že zabila své dítě, kaje se a teatrálně vzpíná ruce k obrazu Panny Marie s

Ježíškem. Znázornění emocí je ještě umocněno častými detaily na hrdinčin výraz v obličeji, zejména pak ve scéně, kde se dozvídá o Jitřenčině původu. Ačkoliv je Žofka hlavní protagonistkou celého příběhu, v poslední třetině filmu figuruje spíše jako postava vedlejší, zatímco se děj soustředí na vztah Jitřenky a Jaroslava. Jejich představitelé Marie Černá a Jiří Gsöllhofer (pro kterého šlo o první z pouhých dvou filmových rolí) již hrají výrazně realističtěji v porovnání s Jansovou. Odklon od Žofčina příběhu ke sledování dalšího vztahu, který s první dějovou linkou sdílí mnoho společného, byl od Kokeisla s Kubáskem netradičním scenáristickým krokem. Stejně tak nečekané je množství komických scén, které se v poslední třetině vesměs tragického filmu objevují. Jejich nejčastější strůjkyní je Betty Kysilková, která v němě éře byla často obsazována do rolí rázných, avšak dobrotivých a humorných služebných.

Jedním z výrazných motivů *Dvojího života* je kontrast venkovského a městského života. Tato polarita je pro raná melodramata příznačná. Zatímco vesnice Dubová, odkud Žofka pochází, je vykreslena jako poklidné místo se silnými vazbami na hodnoty poctivé práce a rodinného života, Praha je chápána jako nebezpečná, zejména pro mladou dívku. Žofiina matka (Saša Dobrovolná) se tak v úvodu filmu loučí se svou dcerou na vlakovém nádraží slovy: „Jenom dej pozor v tom Babyloně, na hezké tvářičky jest tam políčeno na každém rohu!“. Když se později Žofka přestěhuje k Rudolfovi (příznačně na Žižkov), ukazuje *Dvojí život* představu nočního života v Praze, plnou tance, alkoholu a nepoctivé karetní hry. Naopak scény, kde se hlavní hrdinka seznamuje se svým budoucím manželem Janem, jsou situovány do přírodního prostředí. Jan sám požádá Žofku o ruku pod korunami listnatých stromů, přičemž je z okna svého roubeného domu láskyplně pozoruje Žofiina matka. V dějové lince Jaroslava a Jitřenky již není na oddělení venkovského a městského života kladen tak velký důraz. Jeho místo zaujímá především řešení sociálních rozdílů mezi nimi a konzervativní či zpátečnický přístup Jaroslavových rodičů, který nechce k nerovnému svazku dát svolení.

O rychlosti, s jakou Kubásek dokončil svůj nový film, psal i dobový tisk. V deníku *Večer* se objevila po jeho uvedení krátká recenze, která mimo jiné zmiňuje: „Jest to opravdu u českého filmu, který si tak velice těžce razí cestu v nebezpečné, kapitálem zásobené konkurenci, takřka úžasné: ve čtvrtek 30. října bude technicky úplně dokončen, v pátek 31. října ukázán zájemníkům a hostům, a týž den již předváděn

širokému obecenstvu v bio Orient v Hybernské ulici. To se jmenuje rekord, jehož docílí sotva který film.”^[2] Jelikož byl *Dvojí život* do kin uveden do kin necelý měsíc po *Jindře, hraběnce Ostrovínové*, řada recenzentů oba filmy srovnávala. Nový Kubáskův filmový počín z tohoto srovnání nevyšel většinou dobře. Vadila zejména délka filmu, jehož původní stopáž přesahovala dvě hodiny. I shovívavý Quido Kujal o *Dvojím životě* uvedl: „Román Vavřince Řehoře přináší sice to, co má široké a nenáročné obecenstvo rádo, ale volbu tuto nelze označit za šťastnou. Jest to průměrná kalendářová historie, jakých je na sta a my přece chceme ukázati obecenstvu něco cennějšího a oduševnělejšího.”^[3] Na snímku však přesto ocenil herecké výkony, zejména Jansovou a Speergera.

Nejostřeji se k filmu vyjádřil *Český filmový svět*, který v září roku 1924 převzala Zdena Smolová (známější pod pseudonymem Zet Molas). Ta v periodiku poskytovala prostor pro avantgardní pisatele i kritiky, odsuzující všednost a banalost námětů tehdejší české filmové produkce. Autor tak o *Dvojím životě* píše: „Dvojí život předvedl Pronax v bio Orient. Je to film, který nezaslouží svědomité a podrobné kritiky. Píši o něm jen proto, že Pronax svojí Jindrou uvedl pěkný film do domácí produkce, ale je těžko říci něco podobného o *Dvojím životě*. Rozvláčný, sentimentální, nelogický, nejapný, to by byl asi souhrn jeho hodnoty.”^[4] Pravdou je, že Kubásek zalidnil film tolika postavami, že se některé drobnější zápletky nedočkají žádného rozuzlení. Zmínit lze situaci, kdy je Žofka zatčena a je podezřelá z vraždy staré žebračky, která se jí ujala. Ačkoliv je z jejího zavraždění šokována, film se k tomuto incidentu už nikdy nevrací. Autor odsuzujícího textu z *Českého filmového světa* se také v závěru článku vrací k problematické stopáži filmu, když přiznává, že jej ani nedokoukal do konce.

Dvojí život, který nakonec našel publikum spíše v oblastních kinech, je klasickým Kubáskovým melodramatem němé éry, sentimentálním, ale netradičním způsobem pracujícím s dějovou strukturou. Snaha o silnější reflexi sociálních rozdílů nebyla naplněna, zřejmě i kvůli tomu, že tehdejší majitelé Pronaxu o ni jednoduše neměli zájem a požadovali dílo divácky atraktivní a široce přístupné. Václav Kubásek s Josefem Kokeislem však už v době uvedení filmu do kin dokončovali další snímek, *Děvče z hor*, jehož premiéra následovala o dva měsíce později. Na něj se podíváme v dalším článku na *Filmovém přehledu*.

Dvojí život (Československo, 1924), režie: Václav Kubásek, scénář: Josef Kokeisl, Václav Kubásek, kamera: Josef Kokeisl, hrají: Mary Jansová, Saša Dobrovolná, Jan W. Speerger, Eduard Malý, František Havel, Jerzy Pawikowski, Marie Černá, Betty Kysilková, Jiří Gsöllhofer a další. Pronax-Film, 122 min.

Zdroje:

Luboš Bartošek, *Dějiny československé kinematografie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství 1979.

Jiří Havelka, *Kdo byl kdo v československém filmu před r. 1945*. Praha: Československý filmový ústav 1979.

Jiří Hrbas, Václav Kubásek: Průkopník pokrokové linie v našem filmu. *Film a doba* 19, 1973, č. 9, s. 458–468.

Poznámky:

[1] Josef Vraný publikoval pod pseudonymy Vavřinec Řehoř, Jan Kobr, Jiří Vávra, Kateřina Romanovská, J. V. Stránecký, Hynek Penčík, Jan Srp či Martin Vrána. Jiří Opelík, Vladimír Forst, Luboš Merhaut. *Lexikon české literatury, 3. část*. Praha: Academia 2000, s. 1386.

[2] K. P., Opět nový český film: „Dvojí život” Vavřince Řehoře. *Večer* 11, 1924, č. 247, s. 7.

[3] –jal, Dvojí život. *Český filmový zpravodaj* 4, 1924, č. 41, s. 3.

[4] –ol, Dvojí život. *Český filmový svět* 3, 1924, č. 5, s. 10.